

Aanwinsten Vlaamse Erfgoedbibliotheken

Erfgoedbibliotheken bewaren niet alleen collecties oude en kostbare werken, maar ze voeren ook een actief aanwinstenbeleid. In deze rubriek stellen conservatoren en onderzoekers een aantal recente aanwinsten voor uit de collecties van de Stichting de Bethune (Marke), de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience te Antwerpen, het FelixArchief te Antwerpen, de KU Leuven Bibliotheken, het Industriemuseum te Gent, en de Bibliotheek van het Ruusbroecgenootschap in Antwerpen.

300 jaar veilingcatalogi (1717–2017) in de bibliotheek Stichting de Bethune (Marke)

[bijdrage van Pieter Donche]

Op het kasteel van de familie de Bethune te Marke (Kortrijk) bevindt zich een grote bibliotheek van minstens 33.600 titels. Een bijzondere deelcollectie daarin is een unieke verzameling van ongeveer 1.300 veilingcatalogi van vooral boeken maar ook kunstvoorwerpen. De oudste boekencatalogus dateert uit 1717.

Deze bibliotheek werd uitgebouwd door verschillende leden van de familie op basis van hun interesses: Jean-Baptiste (sr) Bethune¹ (†1894), de bekende architect en promotor van de neogotiek in België, bracht vanaf 1837 een bibliotheek samen over vooral middeleeuwse kunst, zijn jongere broer Mgr. Felix Bethune (†1909) een over numismatiek. In de volgende generatie vinden we Jean-Baptiste (jr) Bethune (†1907), die vooral verzamelde over

Pieter Donche is van opleiding burgerlijk ingenieur en licentiaat informatica en werkte op het departement Wiskunde-Informatica van de Universiteit Antwerpen. Een levenslange interesse voor genealogie verbreedde naar geschiedenis en heraldiek, het verzamelen van oude boeken en handschriften over deze onderwerpen, bio- en bibliografisch onderzoek naar Zuidnederlandse genealogen sinds de zestiende eeuw, provenance-onderzoek van genealogische handschriften en historische boekenveilingen. Sinds 1979 publiceerde hij 266 bijdragen in tijdschriften en 22 boeken (www.uncius.be/biblio).

1 De familienaam was oorspronkelijk *Bethune*; het predikaat *de* werd ca. 1903–1907 verleend.

de geschiedenis en cultuur van West-Vlaanderen en Brugge. Twee andere broers, Joseph de Bethune (†1920) (archeologie en geschiedenis van Kortrijk) en François de Bethune (†1938), romanist, schonken hun bibliotheek respectievelijk aan de stadsbibliotheek Kortrijk en de KU Leuven. In de derde en vierde generatie vinden we Jean de Bethune (†1981), die lokale geschiedenis verzamelde, en zijn zoon Emmanuel de Bethune (†2011), die de verzameling West-flandrica zeer sterk uitbreidde en de bibliotheek een nieuw onderkomen gaf in de voormalige orangerie en de verlaten stallingen.²

De verzameling veilingcatalogi is fysiek voor meer dan 95% geconcentreerd in één enkele boekenkast achter glazen deuren. Een vijftigtal catalogi bevindt zich in de algemene bibliotheek tussen de andere boeken. Van de veilingcatalogi bestond een voorlopige, rudimentaire en onuitgegeven inventaris, maar in 2017 werd door ons een nieuwe gedetailleerde inventaris opgemaakt. De verzameling in de boekenkast kan in vier groepen ingedeeld worden:

1. Periode 1717–1884: 451 veilingcatalogi boeken
2. Periode negentiende–twintigste eeuw: 91 losse veiling- en antiquariaatcatalogi boeken
3. Langlopende reeksen van boekenveiling- en antiquariaatcatalogi, 1965–2017: 521 items
4. Kunstcatalogi negentiende-eeuwentwintigste eeuw: 173 items

Groep 3 omvat vooral de boekenveiling- en antiquariaatcatalogi van bekende hedendaagse huizen (The Romantic Agony, Godts, Van De Wiele, enzovoort, en hun voorgangers Moorthamers, Van der Perre, ...). In Groep 4 vinden we zeer diverse oude en moderne kunstcatalogi vanaf 1876 tot vandaag: munten en penningen, porselein, kunstvoorwerpen (meubelen, schilderijen, etc.).

In Groep 1 maken Brugse veilingcatalogi van boeken het leeuwendeel uit, nl. 402 items, maar er is ook een vijftigtal oude catalogi uit Leuven (15), Gent (12), Brussel (11) en enkele uit Parijs, Den Haag, Deventer (van 1717), Antwerpen, Mechelen, Doornik en Orléans. Op een klein aantal na zijn ze ingebonden in convoluten. Nog een deel losse oude Brugse veilingcatalogi die hier bij aansluiten, bevindt zich in een aparte doos. Groep 2 bevat enkel losse veiling- en antiquariaatcatalogi van boeken uit andere steden dan

² Zie ook: E. de Bethune, 'De bibliotheek van het kasteel van Marke' in *Vlaanderen*, 50 (2001), 271–272.

Brugge (België en buitenland) en dateren vooral van na 1879 – al treffen we er toch ook een éénbladcatalogus aan uit 1774 (Brussel). Hierna willen we vooral de oudste groep (Brugse) catalogi toelichten. Zij bestrijken de periode 1763–1882.

In de late achttiende en negentiende eeuw verstuurden de Brugse drukkers die boekenvelingen in hun stad organiseerden hun catalogi niet met de post maar lieten zij ze door knechten rondragen naar de potentieel geïnteresseerden. Op de catalogus werd de naam van de klant geschreven. Van 375 oude Brugse catalogi zijn er 252 die een klantnaam vermelden met soms ook extra gegevens zoals familienaam echtgenote, beroep, functie en straatnaam. Deze gegevens namen we ook mee op in ons repertorium.

Onderstaande lijst geeft een overzicht van die klanten met aantal en periode van de catalogi:

de Cock	2
Mellegaert, <i>Cortewynckel</i> (1765)	1
<i>advocaet</i> Melgar, <i>Freremeur</i> (1772)	1
(<i>jonker</i>) (de) Melgar, <i>Vlaminck-straete</i> (1771–1822)	64
(<i>jo(nke)r</i>) (de) Melgar (1771–1831)	110
Coppieters	6
Melgar, <i>bij het Jonckhof</i> (1772)	1
<i>schepen</i> Huughe	1
<i>Baillieu</i> de Melgar (1775)	1
Coppieters, <i>Gaeremarkt</i>	2
Coppieters, <i>oud voorschepen</i>	2
Coppieters, <i>Koesteertstraet</i>	4
Coppieters, <i>Vlamynckstraet</i>	3
<i>schepen</i> Melgaert [<i>echevin</i>] (1790, 1794)	2
<i>greffier</i> D'hondt	1
Coppieters van Zuylen	1
Pieter de Melgar (1800)	1
de Melgar-Coppieters (<i>Vlaming-straete</i>) (1801–1814, 1844–1849)	11
Van Zieleghe, <i>land-meter tot Leffinghe</i>	1
Jacques Drubbele, <i>Sint Anne reye</i>	1
Melgaer, <i>St. Joris straet</i> (1812, 1816)	2
Imbert, <i>juge</i>	1
C. De Moor, <i>impr(imeur)</i>	8
Allaert, <i>rue Espagnole</i>	1
Arents (1852–1873)	21
Arents de Beerteghem (1854, 1858, 1859)	3

De naam de Melgar (in al zijn varianten)³ als klant komt duidelijk veruit het meest voor. De herkomst van de oude Brugse catalogi is in hoofdzaak terug te voeren tot twee tijdgenoten, die wat ze aan huis geleverd kregen levenslang bijhielden: het gaat voor de de Melgars bijna altijd om een vader en een zoon: Pierre Antoine Florentin de Melgar (Brugge, 1742–1801) en Pierre Jacques Constantin de Melgar de Breydelaere de Sporkinshove (Brugge, 1772–1858).⁴ De vader trouwde in 1770 met Constance d’Hanins de Moerkerke (1746–1777), de zoon was hun enige zoon. Beiden deelden een grote passie voor boeken.

Ill. 1 Brugge, St. Jorisstr. 10–12, woonhuis Pieter de Melgar, sr. en jr. (Google Maps, 3D view)

Vader de Melgar was advocaat en gepromoveerd in de rechten te Leuven in 1764. Vanaf zijn huwelijk bewoonde hij een groot herenhuis in de (thans genaamde) St.-Jorisstraat, nr. 10–12 (dit straatdeel heette toen nog *Vlamingstraat* of *-dam* en staat zo op de catalogi). Het woonhuis bevindt zich (noordwaarts kijkend) aan de rechterzijde iets voorbij de Vlamingbrug [Ill. 1].⁵ Hij was tijdens

- 3 Familie van Spaanse herkomst uit Burgos. Pedro de Melgar vestigde zich op 26 mei 1580 te Brugge waar hij ook overleed. Hij was consul van de Spaanse Natie.
- 4 De *Baillieu de Melgar* (1775) betreft Charles de Melgar, baljuw van de heerlijkheid Sijsele, wonend Brugge, Naaldenstraat (cf. *Den grooten Brugschen comptoir Almanach* (1775), 139, 142–143). De *schepen* Melgaert [*echevin*] (*Den grooten Brugschen comptoir Almanach* (1790), 94) betreft Pierre de Melgar sr. (*Idem*, a° 1790, p. 155: *Pieter de Melgar, L.I.R., Vlaming straet*).
- 5 Zie ook A. Janssens de Bisthoven, 'Een Brugs 18de-eeuws herenhuis, versierd door de gebroeders De Cock' in J. van Acker (ed.), *Wevend aan het verleden: Liber amicorum O. Mus.*, Veurne, 1992, 145–152.
- 6 Uitgebreide biografie in A. Van den Abeele, *In Brugge onder de acacia*, Brugge, 1987, 266–271: 'Pierre-Antoine de Melgar de Breydelare 1742–1801'.

de korte tijd van de Belgische onafhankelijkheid (december 1789–december 1790) schepen van het Brugse Vrije en ook nog eens tijdens de zeer korte periode van de Oostenrijkse restauratie (maart–juni 1794).⁶

Zoon de Melgar was eveneens advocaat. Hij erfde het grote boekenbezit van zijn vader. Hij huwde in 1798 met Sabine Coppieters (1778–1850), dochter van Albert, burgemeester van het Brugse Vrije en Sabine van Zuylen van Nyevelt. Het gezin bleef kinderloos. Na het overlijden van zijn vader bewoonde hij diens grote huis in de Vlamingstraat/St.-Jorisstraat.

De derde meest opduikende naam is *Arents/Arents de Beerteghem* in de periode 1852–1873. Twee maal, in 1854 en 1857, vinden we zelfs telkens twee exemplaren van een zelfde catalogus, één voor *de Melgar* en één voor *Arents*. Voor de dubbele catalogi van 1857 is een initiaal bij de voornaam vermeld: *G. Arents*. We vermoeden daarom dat het gaat om Guidon M.S.J.G. Arents (Brugge, 1808–1883), zoon van Jean-François Arents de Beerteghem (1777–1835) en Anna Marie Jeanne G^e Coppieters.⁷ De moeder in dit gezin, Anne M.J.G. Coppieters, was een zuster van Sabine Coppieters, de echtgenote van Pierre de Melgar jr.

De talrijke bezittingen van Pierre de Melgar sr. gingen overigens na diens kinderloos overlijden bij testament voor het grootste deel over op die neef Guidon Arents de Beerteghem. Het is dan ook erg waarschijnlijk dat de jarenlang opgebouwde verzameling veilingcatalogi van de de Melgars ook bij Guidon Arents terecht kwam.

De bibliotheek van Pierre de Melgar sr. werd na zijn dood in 1858 geïnventariseerd en telde ongeveer 1.150 volumes.⁸ Het archief van de families de Melgar en Arents werd in 1991 geschonken aan het Stadsarchief Brugge.⁹ Hoe en wanneer precies de verzameling veilingcatalogi de Melgar/Arents in de familie (de) Bethune terecht kwam, kon nog niet achterhaald worden. Het lijkt erop dat

7 R. Coppieters 't Wallant, *Notices généalogiques et historiques sur quelques familles Brugeoises*, Brugge, s.a. [ca. 1940–1950], 1–2. Hij was de enige onder de negen kinderen met een voornaam met initiaal G in leven in 1852–1873 (de oudste zoon, ook een Guidon maar als kind overleden in 1807, kan het uiteraard niet zijn).

8 Zoals vermeld, maar zonder verdere details, in: E. Coppieters de ter Zaele, *Histoire professionnelle et sociale de la famille Coppieters 1550–1965*, dl. II (Tablettes des Flandres, Recueil 8), Brugge 1968, p. 512 (inlichtingen verstrekt door A. Janssens de Bisthoven, aan E. Coppieters over P. de Melgar de Sporkinshove, 1776–1858).

9 J. D'hondt, 'Stadsarchief van Brugge: aanwinst van een belangrijk familiearchief Moentack, de Melgar en Arents' in *Brugs Ommeland*, 31:4 (1991), 249–250.

de oude Brugse veilingcatalogi reeds in de vroege negentiende eeuw in convoluten verenigd waren.¹⁰

Voor vroege Brugse veilingcatalogi is deze verzameling veruit de belangrijkste: van de catalogi tot en met 1810 zijn er 151 Brugse waarvan er 128 boeken betreffen, en de overige vooral over schilderijen en prenten gaan. Dit is dubbel zoveel als in vijf andere grote bibliotheken samen.¹¹ De Biekerf in Brugge bezit er 27, de Gentse Universiteitsbibliotheek 21, de Koninklijke Bibliotheek te Brussel tien, de KU Leuven acht, en in Louvain-la-Neuve zijn er zes. Dit zijn er, na aftrek van negen dubbels, samen 72, waarvan 63 uniek. De 128 catalogi in de collectie de Bethune zijn alle unieke exemplaren. Er zitten met andere woorden veel unica bij.

Ill. 2 Kast in het kasteel de Bethune met veilingcatalogi, de meeste in convoluten.

De bibliotheek de Bethune werd in 2004 juridisch ondergebracht in een private stichting en is voor het publiek toegankelijk op afspraak (www.stichtingdebethune.be). De werken in de algemene bibliotheek werden de laatste jaren al in belangrijke mate ontsloten in het bibliotheekstelsel Limo (i.s.m. KADOC Leuven). Op termijn zullen daar ook de veilingcatalogi in opgenomen worden.

10 De tegenwoordige blauwe banden met goudopdruk zijn vrij recent (1960 en later) en allicht aangebracht door E. de Bethune. Dat ze eerder ook al in convoluit waren ingebonden, vermoeden we omdat er in convoluit 1 (14 catalogi 1760–1772) vooraan een blad ingebonden is waarop in vroeg-negentiende-eeuws handschrift een lijst staat van precies deze 14 catalogi en in precies die (niet helemaal chronologische) volgorde. Gebeurde dit misschien al door vader of zoon Pierre de Melgar?

11 P. De Laey, 'Boekenveilingen in Brugge, 1750–1810. Een repertorium van de gedrukte veilingcatalogi' in *Handelingen Genootschap Geschiedenis te Brugge*, 142/1–2 (2005), 54–131 (130–131). Deze auteur gaf aan dat hij zijn onderzoek beperkte tot Brugge, de periode tot en met 1810 en *boekenveilingen*. Wij telden volgens dezelfde criteria 128 veilingcatalogi in de verzameling de Bethune. Het overzicht van De Laey is niet geheel accuraat: twee veilingcatalogi (zijn nrs. 11 en 100, wij telden deze niet mee) betreffen zo goed als uitsluitend schilderijen, prenten en tekeningen en slechts enkele boeken over kunst, drie veilingcatalogi (zijn nrs. 6, 15 en 101) die hij alleen kent uit andere bibliotheken zijn toch aanwezig in de verzameling de Bethune (resp. onze nrs. 14, 6 en 90), nog vier andere veilingcatalogi die we vonden in de verzameling de Bethune (onze nrs. 81, 105, 138 en 139) waren hem totaal onbekend. Eén veilingcatalogus die hij vermeldt (zijn nr. 13) vonden we niet (?). De Laey (p. 55–56) gaf aan dat hij zich in zijn onderzoek beperkte tot en met 1810 met als eerste en voornaamste reden: *Na 1810 zijn die veilingen zo frequent geworden dat hun studie onoverzichtelijk wordt voor een alleenstaande onderzoeker*. Ons doel was de verzameling inventariseren, dus hebben wij ook geen vergelijkend onderzoek met bezit in andere bibliotheken gedaan. Maar men kan volgende bedenking maken. Voor 1811 hebben 45 veilingcatalogi een bestemming 'de Melgar', in de periode daarna tot en met 1857 zijn dat er nog eens 132 of nog drie maal meer. We vermoeden dat Pieter de Melgar jr. (†1858) alles wat hem ooit toegestuurd werd steeds heeft bewaard (wat zijn vader wellicht ook al deed).